

PHIẾU KIỂM KÊ DI SẢN VĂN HÓA PHI VẬT THỂ

Mã số:.....

1. Tên thường gọi:

Lễ hội Tết Trung Thu ở Hội An

2. Loại hình:

Lễ hội truyền thống

3. Địa điểm:

- Lễ hội diễn ra trên toàn địa bàn Hội An: Gồm các địa điểm ở cấp khối thuộc phường, các trường học, các cơ quan công sở, doanh nghiệp và tập trung tại các phường nội ô của thành phố như Minh An, Sơn Phong, Cẩm Phô, Tân An.

4. Chủ thể văn hóa:

- Cộng đồng người dân Hội An.

5. Miêu tả:

a) Quá trình ra đời, tồn tại của di sản văn hóa phi vật thể:

- Vài nét về nguồn gốc Tết Trung Thu và Tết Trung thu qua thư tịch cổ:

+ Tết Trung Thu/ tiết Trung Thu là tiết giữa mùa thu. Theo quan niệm cổ học phương Đông, vào những ngày rằm tháng 8 là ngày mặt trời đối xứng với mặt trăng nên mặt trăng nhận được nhiều ánh sáng hơn cả và trong ngũ hành (*kim, mộc, thủy, hỏa, thổ*) trăng là thủy, thủy quyết định nghề nông. Vì thế, vào ngày này, người ta có thể quan sát màu sắc của trăng để tiên đoán mùa màng, thời tiết (*trăng vàng được mùa tơ tằm; trăng xanh lục hạn hán, bão lụt, mất mùa; trăng màu da cam nước thịnh trị, thái bình...*) nên trong dân gian có câu: “*Muốn ăn lúa tháng 5, thì trông trăng tháng 8*” nghĩa là vào ngày rằm tháng 8 người ta có thể vừa trông trăng thưởng nguyệt mà vừa đoán được vận mệnh quốc gia, dự báo được thời tiết, mưa nắng, mùa màng và đặc biệt dưới ánh trăng huyền diệu còn gọi nguồn cảm hứng thi ca, biểu hiện mối giao cảm hài hòa giữa con người với thiên nhiên.

Cội nguồn của lễ tiết này, dù được cắt nghĩa với nhiều sự tích khác nhau/dị bản nhưng tựu trung vẫn hàm chứa nội dung dấu vết của nghi lễ hội mùa, về sự sinh sôi, nảy nở và cầu cho “*Quốc thái dân an; phong điều vũ thuận*”. Chính vì thế, lễ tiết trung thu, lúc đầu chỉ là của người lớn, nhưng rồi lâu dần cho đến nay đã trở thành lễ hội cho trẻ em nhưng toàn xã hội, mọi người lớn, bậc cha mẹ, ông bà đều phải quan tâm, chăm lo lễ tiết này cho con trẻ.

Như đã nói ở trên, Trung thu là một lễ đã có từ lâu đời ở Việt Nam. Theo chính sử triều Nguyễn, trong Khâm Định Đại Nam Hội Điển sự lệ (tục biên), tập 5, phần Bộ Lễ, trang 82, qui định về việc tế ở các đại tự, vào năm năm Tự Đức thứ 13 (1860), tại điện Long An, lễ Trung Thu là một trong 7 lễ tiết (*lễ cúng theo các tiết của mỗi năm*) với lễ vật là “*1 mâm hào soạn hạng nhất, 2 mâm ngọc soạn, 1 mâm trân tu*”. Năm Thành Thái thứ nhất (1889), qui định lễ phẩm cần thiết cho mỗi lễ ở

mỗi sở. Theo đó, Trung thu là một lễ tiết được qui định tế định ký và có lễ phẩm cụ thể không chỉ tế tại điện Long An mà còn mở rộng ra ở các miếu, điện lớn hơn là Triệu Miếu, Hưng Miếu, Thái Miếu, Điện Phụng tiên, Điện Thụy thánh, Sùng Ân, Hòa Khiêm... Tuy nhiên, lễ phẩm có phần đơn giản hơn là đèn cày, rượu, giấy vàng bạc, trà, cau, thuốc, bạch đàn hương, tóc hương. Như vậy, trong thời phong kiến, việc cúng Tết trung thu đã được qui định chặt chẽ trong triều đình, nhưng không thấy mô tả phần diễn xướng, phần hội.

Hằng năm, cứ đến ngày rằm tháng 8 âm lịch, khi mà vầng trăng tròn nhất trong, vành vạnh chiếu sáng lồng lẩy xuống thế gian thì ở Hội An, cũng như khắp nơi ở Việt Nam và nhiều nước ở Đông, Đông Nam châu Á, người ta đều náo nức tổ chức ngày lễ Tết Trung Thu hay lễ hội Trung thu.

Để đón ngày rằm tháng 8, vui tết trung thu, người ta đã phải mất nhiều thời gian chuẩn bị trước đó vài ngày, có những việc cả tháng. Tại các gia đình, phải quét dọn bàn thờ gia tiên, trang trí nhà cửa và nhất là phải có công làm hoặc sắm cho được chiếc lồng đèn theo ý mình để treo trước nhà hoặc đặt tại một vị trí trân trọng nhất. Trong gia đình, vất vả hơn hết vẫn là các bà mẹ, các cô gái, ngoài việc phải lo mâm lễ vật xôi, chè, bánh,... để cúng ông bà, gia tiên. Các mẹ, các chị còn phải chọn lựa một đề tài trung bày mâm cỗ trung thu như Chị hằng trông trăng, Chú cuội Chị Hằng, Cá chép vượt vũ môn, Cây đa chú Cuội, Thỏ Ngọc, Tiên nữ... và được trưng bày hết sức công phu, nghệ thuật và đầy ý nghĩa giáo dục đối với gia đình, thế hệ trẻ. Mâm cỗ cũng phải có các loại bánh nướng, bánh dẻo hình tròn, có nhiều cỡ tượng trưng cho mặt trăng, các loại bánh cùng với hoa, trái cây tạo nên những sắc màu xanh, đỏ, trắng, vàng...sặc sỡ. Các bà, các chị là những người chủ công cắt gọt các loại trái cây, thực phẩm, nặn bột tạo thành nhiều loại hoa, nhiều loài vật gần gũi với con người. Đặc biệt, có người làm những con vật: chó bông, sư tử, lân...bằng những múi bưởi bóc ra (*tép bưởi làm lồng thú...*) trông rất đẹp mắt, ngộ nghĩnh.

Tại các di tích đình, chùa, miếu, lăng..., từ làng xã đến thôn xóm, ấp...cũng đều được quét dọn sạch sẽ, trưng bày, trang trí khang trang, lễ vật đầy đủ sẵn sàng cho nghi lễ vào tối 14 âm lịch. Tại nhà của các nghệ nhân, thợ làm bánh, làm lồng đèn, làm lân, Thiên cầu - ông địa - trống, diều, đồ chơi bằng giấy... công việc diễn ra sôi nổi, tấp nập cả tháng trời. Ai cũng muốn tạo ra những sản phẩm được bày bán phong phú, hấp dẫn, gây “*bắt mắt*” các khách hàng tí hon.

Một hoạt động sôi nổi, chứa đựng nhiều giá trị văn hóa gắn liền với Tết Trung thu ở Hội An là múa Thiên cầu. Đây là một loại hình múa vật linh đặc trưng, riêng có, khác với múa lân, sư tử ở các vùng miền khác của Việt Nam cũng như vùng Đông Á.

Múa Thiên cầu là một loại múa linh vật lưu truyền ở Hội An. Về tên gọi, Thiên cầu có nghĩa là con chó nhà trời, con vật này được tô điểm thành một linh vật mang tính huyền thoại với những đặc điểm khác thường. Về hình dáng nó hoàn toàn không mang dáng dấp gì của con chó thật với một chiếc đầu to tạo bằng mây, tre, giấy, tô phết nhiều màu rực rỡ. Sau ót Thiên cầu mọc lên một chiếc sừng nhọn, cong về phía trước trán. Tai kiêu tai lợn nhưng lớn hơn nhiều. Mắt Thiên cầu mở

to, tròn trĩnh đầy vẻ đe dọa. Mi mắt nhô cao và có thể mở khép được. Nổi lên giữa mặt là chiếc mũi to lớn, ba ngón, thoát trông như kiếu mũi trâu nhưng sống mũi nổi cao rất kỳ lạ, nên một số người cho đó là mũi rồng. Miệng Thiên cầu mở to, hàm trên cố định, hàm dưới có râu dài, có thể khép vào mở ra theo điệu múa. Hai bên hàm có hai chi tiết gọi là mang, hình giống hai con cá chép. Minh Thiên cầu là một dải vải dài, thường là màu đỏ, ở giữa tạo dáng sống lưng, phía sau buộc một túm lá cây tạo dáng đuôi. Khi múa, đầu Thiên cầu do một người rúc vào thực hiện, mình và đuôi do một, hai hoặc đôi khi gồm nhiều người cầm và thực hiện các động tác uốn lượn, vặn mình theo điệu múa, tạo thành sự phối hợp nhịp nhàng giữa đầu, mình và đuôi. Nếu Lân, Sư tử chỉ do hai người múa, một ở đầu, một ở đuôi tạo thành con vật bốn chân thì múa Thiên cầu có thể do nhiều người thực hiện, tạo thành một con vật khác thường, nhiều chân. Tính dân dã của múa Thiên cầu thể hiện ở chỗ có thể dung nạp được nhiều người cùng múa ở phần mình và đuôi, tựa như trò chơi rồng rắn của trẻ em. Cùng múa với Thiên cầu là một nhân vật Ông Địa vẻ mặt béo phì, miệng cười hớn hở, bụng to, tay cầm quạt. Để tăng phần sinh động, hấp dẫn một số đội múa còn hóa trang thêm một nhân vật Tiên đồng tay cầm quả cầu hoặc gậy lửa để đùa giỡn cùng Thiên cầu.

Qua tư liệu hỏi cố cho biết, vào những thập kỷ 20 của thế kỷ XX họ đã được xem một số đội múa Thiên cầu biểu diễn ở Hội An. Đó là đội Thiên cầu Đại Hòa Lạc của ông Trịnh Cẩm Quân, làm nghề dạy võ; tại Sơn Phong có đội Tiểu Hòa Lạc của ông Hà Sửu, Năm Khê, Bốn Siêu tổ chức.... Từ những năm 1947 - 1956 có các đội Thiên cầu của ông Xâu Hồ làng Xuân Mỹ, đội của ông Năm Nghĩa làng Cẩm Phô, đội của các ông Hứa Tự Long, Hứa Tự Trân bang Triều Châu. Từ năm 1955 - 1975 có đội Thiên cầu Nghiệp đoàn. Sau ngày giải phóng năm 1975, có một số đội Thiên cầu mang tên Trung Bắc, Viên Giác, Chùa Ông, Khuân Vác, Khối Sáu Cẩm Phô, Sơn Phong... Hiện nay, có một số đội lân sư rồng đáng duy trì thường xuyên và phát triển mạnh với lực lượng mỗi đội từ 20 - 50 người như Hùng Anh đường, Vạn Xuân Đường, Kỳ Sơn đường, Hòa Lạc, Mai Anh đường... Có đoàn Lân sư rồng có đến 10 lân sư tử, 2 rồng, được chuyên chở bằng xe tải nhẹ cùng với dàn mai hoa thung.

Từ sau năm 1975 đến nay, được sự quan tâm của Đảng và nhà nước các cấp, ở Hội An, vào Tết Trung thu tại các thôn/khối phố, trường học, cơ quan nhà nước, doanh nghiệp đều tổ chức Hội Tết Trung thu với hội múa Thiên cầu, lân, phát quà bánh, lồng đèn cho các cháu thiếu nhi, học sinh. Từ năm 2010 đến nay, Ủy ban Nhân dân thành phố Hội An đã ban hành lịch lễ hội, sự kiện văn hóa hàng năm do Ủy ban Nhân dân thành phố quản lý, tổ chức. Trong đó, Lễ hội Tết Trung thu là một lễ hội lớn luôn nằm trong danh mục lễ hội hàng năm của thành phố với nhiều hoạt động như tổ chức diễu hành rước đèn, Hội thi múa Thiên cầu, lân, tổ chức phát quà cho các cháu thiếu nhi, hoạt động trưng bày mâm cỗ trung thu... Cùng với hoạt động múa vật linh là Thiên cầu, lân, sư tử, rồng là sự ra đời của nghề làm đầu thiên cầu lân, sư tử, rồng ở Hội An. Theo tư liệu điều tra của chúng tôi thì ban đầu việc làm đầu vật linh thường là tự phát, mang tính mùa vụ và phụ thuộc vào năng khiếu

của một vài người hoặc chỉ có những người làm nghề thầy pháp, vàng mã mới làm được như ông Huỳnh Kim Nam (*làng Cẩm Phô*) làm nghề thầy pháp, ông Khưu Diêm (*làng Minh Hương*) chuyên làm đồ vàng mã. Tuy nhiên, khoảng từ thời gian sau năm 1975, thì ở Hội An đã hình thành nên một nhóm người làm nghề chế tác đầu thiên cầu, lân, sư, rồng. Chúng tôi đã thống kê có ít nhất 11 người đã đang làm đầu thiên cầu, lân, sư tử, rồng mang tính chất tạo ra sản phẩm hàng hóa, hàng loạt để bán lẻ, sỉ, làm theo đơn đặt hàng. Đối với các đạo cụ là trống, ập xỏa, những đội múa ở Hội An thường mua ở làng đúc đồng Phước Kiều (*xã Điện Phương, huyện Điện Bàn*). Có một người chuyên làm bánh trung thu như tiệm bánh ông Sườn (*172 Trần Phú*), (*làm từ khoảng trước năm 1990, nay không còn làm*), Tiệm bánh Duy Nhất (*đường Lê Lợi*) ... Có một số hộ chuyên buôn bán các loại bánh trung thu, đầu múa lân, thiên cầu, sư tử như tiệm Đồng Lợi (*bán hơn 40 năm, nay vẫn còn bán*), Nhà sách Nhân dân, Tiệm Thống Nhất (*nay không còn bán*), tiệm Nghĩa Ảnh (*nay không còn bán*)...

Giá trị đặc trưng của lễ hội trung thu ở Hội An ngày nay chính là ở chỗ nó được hình thành trên cơ sở truyền thống văn hóa bản địa - Việt Nam có sự giao lưu văn hóa của Trung Hoa - Nhật Bản và được bảo tồn khá nguyên vẹn các yếu tố tích cực, có bổ sung bởi các hoạt động văn hóa truyền thống và hiện đại một cách hài hòa, thích ứng, vừa tạo nên được sự phong phú, đa dạng, sôi động, hấp dẫn thế hệ trẻ, nhưng vẫn giữ được đậm đà những nét văn hóa truyền thống đặc trưng của Hội An, vừa mang tính giáo dục sâu sắc vốn có của lễ hội đối với thế hệ trẻ về yêu chuộng hòa bình, tính nhân ái, lòng yêu thương hướng về những giá trị văn hóa vĩnh hằng của con người: Chân - Thiện - Mỹ.

b) Hình thức biểu hiện, qui trình thực hành, công trình kiến trúc, hiện vật và không gian văn hóa liên quan cùng với các sản phẩm vật chất, tình thần được tạo ra trong quá trình thực hành di sản văn hóa phi vật thể:

- Tết Trung thu là một hoạt động văn hóa dân gian được phát triển mạnh mẽ ở Hội An chính vì vậy chính quyền thành phố Hội An đã có sự quan tâm lớn đối với dịp lễ tết này. Cụ thể là hàng năm Ủy ban Nhân dân thành phố Hội An đều đưa Tết Trung thu vào lịch lễ hội và sự kiện văn hóa trong từng năm của thành phố, đồng thời ban hành kế hoạch tổ chức hoạt động Tết Trung thu cấp thành phố.

Về diễn biến của Tết Trung thu:

Công tác chuẩn bị làm đầu thiên cầu, sư tử, rồng, lân, lồng đèn, trống, ập xỏa... đã được chế tác từ tháng 2 - 6, 7 âm lịch hàng năm theo đơn đặt hàng. Sau đó, việc thu mua và bày bán các mặt hàng phục vụ tết Trung thu bắt đầu diễn ra từ cuối tháng 6, đầu tháng 7 âm lịch. Trong tháng 7 và đầu tháng 8 âm lịch là thời gian các nhóm tự phát là học sinh cùng trường/lớp, bạn bè cùng xóm... có chung niềm yêu thích múa lân/sư tử/thiên cầu/rồng tổ chức thành lập đội, mua sắm đạo cụ và luyện tập. Các đội múa Thiên cầu, lân, sư tử, rồng chuyên nghiệp ở các câu lạc bộ, các võ đường cũng bắt đầu tập trung tập luyện cho mùa cao điểm để biểu diễn và thi đấu.

Cao trào của lễ hội vào hai ngày 14 và 15 tháng 8 âm lịch, nhưng đỉnh điểm là ngày 14 với “đêm hội trăng rằm”. Tại các gia đình, người lớn làm lễ cúng thần linh, gia tiên, bày cỗ trông trăng, uống trà, ăn bánh, ngắm trăng, đoán thời tiết mùa màng. Các bà mẹ, các cô gái thì bận rộn với việc bày biện mâm lễ cúng gia tiên và đặc biệt đua tài khéo tay bày cỗ trung thu, sau đó phá cỗ. Vui nhộn nhất vẫn là lớp trẻ, chúng luôn hồn nhiên vui chơi, nhảy tung tăng trên khắp đường làng, ngõ xóm với chiếc đèn lồng hay đồ chơi trên tay; hoặc đang say sưa với những trò chơi dân gian; hoặc đang tham gia hay len vào những đám hát - múa mừng trung thu, chị Hằng; hoặc trong những tốp múa lân/sư/rồng; hoặc đang cùng cha mẹ hòa mình vào những hoạt động văn hóa cộng đồng.

Không phải ngẫu nhiên mà múa Thiên cầu lại đi liền với tết Trung Thu, một thời điểm quan trọng trong lịch sử mùa vụ nông nghiệp đặc biệt là mùa vụ của cư dân nông nghiệp lúa nước. “Trong sự xung khắc giữa hai nguyên lý Âm và Dương, giữa tháng Tám mặt trăng trở thành biểu tượng của thời kỳ Âm thịnh. Đây là thời kỳ của các cuộc hôn nhân, mùa cao điểm của các bài hát dân ca đối đáp giữa thanh niên nam nữ. Các cuộc hát có đệm thêm nhịp điệu trống quân, người ta ăn bánh in có hình mặt nguyệt gọi là “Bánh trăng” và “Bánh dẻo”. Các đám rước long trọng có múa Lân và múa Sư tử biểu diễn vào ban đêm kèm theo nhiều loại đèn lồng. Trong nhiều nhà có treo những lồng đèn xoay, có nhiều hình ảnh ngộ nghĩnh, di động nhờ sức nóng của ngọn nến hay ngọn đèn dầu nhỏ, gọi là “Đèn kéo quân”. Lễ Trung Thu cũng là ngày hội của tuổi thơ. Trẻ con tụ tập vui chơi với nhau, cầm đèn đi diễu qua các phố, người lớn hội họp bạn bè vui vầy suốt đêm... Họ vừa kháo chuyện ăn bánh vừa nhìn lên vòm trời đầy sao để tìm kiếm những thủy triêu báo trước kỳ gặt hái bội thu sắp tới” (8.3). Như đã dẫn ở trên, ngày này là ngày âm thịnh, nên tiệm buồn có tục cầu may trừ tà để cầu mua may, bán đắt, an bình. Do vậy, cúng lễ rằm tháng Tám đồng thời rước các đội Thiên cầu, lân, sư tử, rồng vào nhà múa lạy bàn thờ gia tiên, bàn thờ táo quân, múa khắp nhà để trừ tà, cầu may sau đó thì đốt pháo (trước 1994) và treo giải. Có nhà có trẻ sơ sinh thì bồng đưa đầu trẻ con cho miệng Thiên cầu, lân, sư tử đớp để tạo dương khí, trừ khốc đêm, ăn mau chóng lớn...

Có lẽ hoạt động có tính dài ngày nhất, sôi động nhất, thu hút người tham gia và người xem nhiều nhất vẫn là múa lân - Ngày xưa Hội An có múa Thiên cầu, nay gần như đã mất hẳn, (đã được Trung tâm Quản lý Bảo tồn Di tích Hội An sưu tầm, phục hồi lại). Múa lân đã trở thành tục lệ không thể thiếu được vào mỗi dịp Trung Thu. Chẳng ai bảo ai, rất nhiều tốp, nhóm múa lân được hình thành trong từng ngõ, xóm, địa bàn dân cư và theo từng lứa tuổi, điều kiện khác nhau. Có tiền nhiều thì mua sắm nhiều, không thì cũng cố gắng tự tạo để có điều kiện được múa lân, có người cố mua bộ lân nhỏ để con cháu múa, đánh trống trong nhà cho vui. Nhìn chung, bất cứ ngõ xóm nào dù lớn, dù nhỏ, dù ít, dù nhiều trẻ em vẫn có thể được múa lân. Tuy nhiên, chuyên nghiệp và mang tính nghệ thuật hơn cả vẫn là đội múa lân, múa sư tử của các “lò” võ thuật. Điều lý thú là đám múa lân nào cũng rờn rần kéo theo nhiều trẻ em đi xem rất náo nhiệt. Trong số này có cả những đoàn lân nhí

đi để học cách múa của các bậc đàn anh. Các đội/nhóm múa lân/sư tử len lỏi đến từng nhà, thôn cùng ngõ xóm, các chợ, cửa hiệu và được mọi chủ nhà đón tiếp nồng nhiệt. Ngoài biểu diễn ở các nhà dân, các cửa hiệu buôn, công ty, khách sạn, công sở ... Cách đây 20, 30 năm trở về trước, các đội Thiên cầu trước khi xuất hành múa ở các nhà dân và trong Khu phố cổ, thường múa xuất quân tại các đình miếu nơi có đội Thiên cầu hoạt động (ví dụ đội múa của chùa Ngũ Bang thường múa tại Chùa Ngũ Bang tức Trung Hoa Hội quán, số 64 Trần Phú...), hoặc múa tại Chùa Ông để cầu an, cầu may trong Tết Trung thu. Các đội múa còn biểu diễn ở những giao lộ để mọi thưởng lãm, khu vực thường có biểu diễn là Ngã tư Trần Hưng Đạo - Lê Lợi, ngã tư Trần Hưng Đạo - Hai Bà Trưng, ngã tư Lý Thường Kiệt - Nguyễn Tất Thành - Hai Bà Trưng. Những hoạt động biểu diễn đường phố này có mặt tiêu cực là gây ách tắc giao thông nhưng mặt khác lại tạo nên một điểm nhấn lễ hội, thu hút hàng ngàn người dân đặc biệt là khách du lịch thưởng lãm.

Bên cạnh các hoạt động múa Thiên cầu, ở Hội An còn có múa Lân, sư tử, rồng vào dịp Tết Trung thu. Từ năm 1997 trở đi, ở Hội An hình thành một số đội lân, sư tử là các võ đường, các nhóm bạn thanh niên ở chung một xóm làng, hoặc học chung cùng một lớp, một trường được tổ chức thành một đội, hoạt động có tổ chức và duy trì thường xuyên vào dịp Trung thu hằng năm như Mai Anh đường, Hùng Anh đường, Lạc Hồng, Kỳ Sơn... Một đội múa Thiên cầu, lân sư rồng gồm có những con người và các dụng cụ như sau: Người múa (gồm múa đầu và múa đuôi, số lượng người tùy theo đoàn có nhiều đầu Thiên cầu, lân, sư), người làm ông Địa (có đoàn làm thêm ông Phước, ông Lộc, ông Thọ hoặc có đoàn làm 2,3 ông địa), 1 người đánh trống (có đoàn có dàn trống đến 6 hoặc 10 cái trống), 1 người đánh xập xỏa (có đoàn có đến 6 ập xỏa), 1 người đánh phèng la. Quản lý tài chính có 1 người, 10 người cầm đuốc (khoảng trước năm 2003, vì từ khoảng năm 2003, chính quyền thành phố không cho các đội múa mang đuốc vào Khu phố cổ để tránh hỏa hoạn), người cầm long bãi (bảng hiệu đoàn múa)/cờ (có đoàn có đến 6, 8 cờ), số còn lại lo việc hậu cần (phục vụ nước, đẩy xe (nếu có xe chở trống hoặc và lái xe nếu có xe tải...)).

Cũng có một số đội lân tự phát do những nhóm học sinh hoặc thiếu niên, thiếu nhi cùng hợp nhau tổ chức. Năm Bính Thân, 2016, chúng tôi có thống kê theo phương pháp quan sát thì có ít nhất 32 đội Thiên cầu, lân sư rồng hoạt động trong dịp Tết Trung thu. Từ những đội múa đó đã hình thành nên nhiều lớp nghệ nhân biểu diễn múa Thiên cầu, lân sư tử, rồng. Riêng đối với múa Thiên cầu, ở Hội An đã có một số gia đình có 3 đời biểu diễn loại hình này như gia đình có võ sư Trần A Hòa có con là võ sư Trần A Hồng, cháu nội là võ sư Trần Quang Huy theo nghiệp này và gia đình ông Phạm Lang (đội múa Nghiệp đoàn trước 1975) có con, cháu nội theo nghiệp này.

Hàng năm, được Ủy ban Nhân dân thành phố giao, Trung tâm Văn hóa Thể thao Hội An đều tổ chức Hội thi múa Thiên cầu, múa lân, sư tử cho các trường học, võ đường tham gia. Riêng, Ủy ban Nhân dân phường Cẩm Phô đã tổ chức được 2 lần Giao lưu lân sư rồng vui Trung Thu tại di tích Không tử miếu thuộc phường

Cắm Phô vào ngày 12 tháng 8 âm lịch của các năm Ất Mùi - 2015, Bính Thân - 2016. Mỗi đợt thu hút được hơn 10 đội lân, sư, rồng, Thiên cầu ở Hội An, Điện Bàn, Đà Nẵng tham gia, tạo nên một không khí thi đua, biểu diễn hoành tráng, thu hút 3000 người tham gia mỗi đợt và đây cũng là một điểm nhấn trong Lễ hội Trung Thu Hội An trong những năm gần đây (*năm 2016 có 12 đội gồm 1. Đội lân sư võ thuật Vạn xuân đường, 2. Đội lân sư rồng Mai Anh Đường, 3. Đội lân sư rồng Sức trẻ (LU NHOK), 4. Đội lân sư rồng An Bằng Hội, 5. Đội lân ONLY ONE, 6. Đội lân rồng Kỳ Anh Hội, 7. Đội lân sư rồng Hào Dũng Quảng Nam, 8. Đội lân Clb tình nguyện ước mơ xanh. Huyện tiên Phước . Quảng nam, 9. Đội lân sư rồng Dinh Trấn Võ, 10. Đội lân sư rồng Đà Nẵng, 11. Đội lân sư Hùng Anh Đường Fai FO, 12. Đội lân Tam Lân Nhí võ thuật*). Ngoài các tiết mục biểu diễn lân sư rồng, còn có sự tham gia các tiết mục văn nghệ (múa, hát) của thiếu nhi phường Cẩm Phô và phát quà cho nhiều trẻ em nghèo, khuyết tật với sự hỗ trợ về kinh phí của một số ngân hàng ở Hội An.

Trước đây, các đội múa thường biểu diễn trong ngày 14,15 là nghỉ, nhưng gần đây do nhu cầu biểu diễn dịch vụ lên cao nên thời gian vui hội của các đội múa cũng kéo dài, ngay từ ngày mùng 10 âm lịch đến 15 âm lịch, thậm chí có nhiều nhà buôn còn mời đội Thiên cầu, lân sư rồng vào múa ngày 16 tháng 8 vì họ xem đây là ngày thần tài, mời vật linh vào múa sẽ cầu được may, cầu được tài.

Để phục vụ cho hoạt động Trung thu, trên khắp địa bàn ở Hội An có hàng trăm điểm bán các dụng cụ, đạo cụ múa Lân, Thiên cầu, sư tử, rồng (*trống các loại, ập xóa, đầu Thiên cầu, đầu lân, áo quần múa lân, đuôi, đèn, lông trang trí...*), bán lồng đèn các loại (*đèn ông sao, đèn kéo quân, đèn điện tử hiện đại với nhiều hình dạng trong đó tập trung chủ đề Trung thu*), bánh trung thu các loại (*bánh dẻo, bánh nướng*). Trong đó, các tiệm bán lớn ở Hội An là Tiệm buôn Đồng Lợi – 60 Lê Lợi (*đã bán đồ chơi Trung thu cách đây hơn 50 năm*), Nhà sách Nhân dân, số 34 Phan Chu Trinh (*từ 1976 đến nay*), Cửa hàng Văn hóa phẩm 61 Lê Lợi (*hơn 30 năm*), Nhà sách Hùng (*số 6 Nguyễn Huệ*)... Ngoài ra, còn có những điểm bán lưu động trên các vỉa hè tập trung ở khu vực ngã tư Lê Lợi - Trần Hưng Đạo - Nguyễn Trường Tộ, Khu vực Chợ Bà Lê (*Cẩm Châu*), Chợ Miếu Ông Cọp (*Tân An*)...

Hội An trong 20 năm trở lại đây có những người chuyên làm đầu Thiên cầu, đầu lân, sư tử, rồng, lồng đèn loại lớn để phục vụ cho các đội múa. Hiện nay, có ông Nguyễn Hưng - thôn Đồng Nà, xã Cẩm Hà, ông Bùi Quý Phong - Khối An Hội - phường Minh An (*thâm niên chế tác 30 năm và có cha vợ là người làm đầu Thiên cầu nổi của Hội An thời kỳ đầu sau giải phóng là ông Hải - nay đã mất*). Năm 2003, ông Bùi Quý Phong sản xuất từ 40 đến 50 đầu lân lớn, giá từ 300.000 đến 600.000 đồng/đầu lân và trên 1.000 đầu lân nhỏ, giá 16.000 đồng/đầu lân. Hiện nay (2016) cơ sở chế tác của ông Nguyễn Hưng có từ 20 - 30 người làm việc vào mỗi mùa Trung thu. Về giá, loại đầu lân nhỏ vẫn thu hút khách hàng nhiều hơn, bởi giá phải chăng, chỉ 50 - 70 nghìn đồng; đầu lân lớn làm công phu hơn kèm phụ kiện đẹp giá đến 2,5 triệu đồng. Bình quân mỗi năm cơ sở của anh Hưng sản xuất 3.000 - 4.000 đầu lân. Ông Nguyễn Hưng có thâm niên chế tác 23 năm. Làm đầu Thiên

cầu, lân sư ở Hội An đã trở thành một nghề và đã có gia đình có 3 đời làm nghề này như gia đình ông Khuru Diêm, Khuru Lợi (*con*), Khuru Hoàng Phi (*cháu nội*), hoặc vợ Huỳnh Kim Hải truyền nghề cho rể là Bùi Quý Phong, hoặc 2 anh em cùng làm như gia đình ông Huỳnh Kim Nam, Huỳnh Kim Hải (*đã qua đời*), hoặc cả gia đình chồng vợ, cha con đều làm nghề như gia đình ông Nguyễn Hưng.

Trong dịp Tết Trung thu ở Hội An còn có hoạt động trưng bày mâm cỗ, cúng rằm Trung thu tại một số di tích trong Khu phố cổ và hoạt động này duy trì thường xuyên. Trong dịp Trung thu 2016, có 8 đơn vị tham gia là Đình Sơn Phong, Đình Cẩm Phô, Chùa Cầu, Bảo tàng Văn hóa dân gian, số 78 Lê Lợi, số 62 Bạch Đằng, số 66 Bạch Đằng, 106 Bạch Đằng. Các mâm cỗ bày biện các lễ vật cúng rằm theo truyền thống nhưng có nhiều điểm nhấn là mâm quả được sắp xếp rất nghệ thuật kết hợp trang trí đèn lồng theo các đồ án gắn liền với sự tích Tết Trung thu như: Chị Hằng - Chú Cuội, Chị Hằng - Thỏ ngọc, tứ linh...

Từ sau ngày quê hương Hội An được giải phóng, dưới sự quan tâm của chính quyền địa phương, các tổ chức đoàn thể thanh niên, phụ nữ, các trường học, vào dịp Trung thu đều tổ chức phát quà cho thiếu nhi rất trang trọng. Gần đây, vào dịp Tết Trung thu, một số tổ chức từ thiện ở Hội An còn tổ chức hoạt động vui Trung thu cho các cháu thiếu nhi có hoàn cảnh khó khăn. Tối ngày 23/9, tại Trung tâm nuôi dưỡng trẻ mồ côi và tàn tật (*TP Hội An, Quảng Nam*) đã diễn ra chương trình “Nụ cười trẻ thơ”, với sự hội ngộ trình diễn của 6 đoàn Lân-Sư-Rồng nổi tiếng nhất phố cổ Hội An. Đặc biệt là năm 2016, Câu lạc bộ Lân sư rồng Mai Anh đường làm lễ ra mắt Câu lạc bộ và kết hợp với phát quà Trung thu cho trẻ em nghèo tại Thư viện Thanh Hóa vào ngày mùng 10 âm lịch tháng 8 năm Bính Thân...

6. Hiện trạng di sản văn hóa phi vật thể:

a. BẢNG KÊ MỘT SỐ ĐỘI THIÊN CẦU TIÊU BIỂU QUA CÁC THỜI

KỶ:

STT	Thời gian	Tên đội múa
01	Từ 1920 - 1956:	Đại Hòa Lạc
02		Tiểu Hòa Lạc
03		Triều Châu
04		Cẩm Phô
05		Xuân Mỹ
06	Từ 1956 - 1975:	Nghiệp đoàn Khuân vác Hội An
07		Ngũ bang Hội Quán
08	Từ 1976 - 1997	Khu vực 2 (Chùa Viên Giác) - Cẩm Phô
09		Khu vực 6 (Xóm Trạc) - Cẩm Phô
10		Khu vực 7 (Móm Mới/ Miếu Ông Cọp) - Cẩm Phô
11		Trung Bắc - Minh An
12		Chùa Ông - Minh An
13		Sica - Minh An
14		Sơn Phong
15		Bốc vác Hội An (<i>Đội này do những người làm nghề bốc vác trẻ lập</i>)

		<i>nên từ những năm thuộc thập kỷ 90 của thế kỷ XX).</i>
16	1997 – nay (số liệu thống kê trong năm 2016, trong số các đội lân hoạt động trong năm nay đã có những đội đã hoạt động từ từ 1997)	Đội Trường Nguyễn Duy Hiệu
17		Đội trường Phan Bội Châu
18		Đội trường Nguyễn Bình Khiêm
19		Đội Trường Kim Đồng
20		Đội trường Chu Văn An
21		Đội trường Nguyễn Khuyến
22		Đội trường Huỳnh Thị Lựu
23		Đội trường Nguyễn Du
24		Đội CLB Võ thuật Cẩm Châu
25		Đội CLB Võ thuật Thiếu Lâm Hồng Gia (Lân sư Thiên cầu) (trước 2005)
26		Đội CLB Võ thuật Kỳ Sơn.
27		Đội CLB Võ thuật Minh An (Thiên cầu) (2013)
28		Đội CLB Võ thuật Liên Hoa Huyền Linh (thành lập trước năm 2008)
29		Đội CLB Võ thuật Thanh Hà (thành lập trước 2008)
30		Đội CLB Võ Thuật Thiếu lâm Hồng Sơn (hoạt động từ trước năm 2000)
31		Đội lân sư rồng Cẩm Minh Thiên Hồ (năm thành lập 2003)
32		Đội lân sư rồng Mai Anh Đường (2016)
33		Đội lân sư, rồng Hùng Anh Đường (10 lân sư, 1 rồng) (ra đời từ 2015)
34		Đội lân sư võ thuật Vạn Xuân Đường (hoạt động từ trước 1997 đến nay)
35		Đội lân sư rồng Lạc Hồng (5 lân sư, 1 rồng, năm thành lập 2008)
36		Đội lân sư rồng Sứ Trẻ (LU NHOK)
37		Đội lân sư rồng An Bàng Hội (Cẩm An)
38		Đội lân rồng Kỳ Anh Hội
39		Đội lân võ thuật Tam Lân Nhí
40		Đội lân Đồng Hiệp – Rugoovina (2 lân) (Minh An)
41		Đội lân Only One
42		Đội lân làng Thanh Nam (Cẩm Châu)
43		Đội lân Đại Đạo Tam Kỳ Phổ Độ
44		Đội lân Dầu Ấn (Cẩm Nam – 1 đầu lân)
45		Đội lân Gia đình Hưng Đạo (2 lân)
46		Đội lân sư rồng Hai Bà Trưng
47		Đội lân sư rồng Đình Làng (Thanh Tây – Cẩm Châu, 2 lân, 2 sư tử, 1 rồng)
48		Đội lân Hà Phố (Cẩm Nam)

- Số lượng nghệ nhân, người có kinh nghiệm hiện có:

STT	Họ và tên	Năm sinh	Nơi làm việc/võ đường, đoàn Lân/sư/rồng
I. Về múa Lân, Thiên cầu			
01	Thầy võ Trịnh Cẩm Quân	? - 1945	Đội Thiên cầu Hòa Lạc
02	Võ sư Trần A Hòa	1905- 975	Võ đường Liên hoa Huyền Linh
03	Hứa Ngọc Trân	Đã qua đời	Phường Minh An
04	Hứa Tự Long		Phường Minh An
05	Phạm Lang		Khối Xuân Thuận phường Cẩm Phô
06	Nguyễn Tình		Khối Xuân Thuận phường Cẩm Phô
07	Võ sư Trần Xuân Mẫn	1949	Võ đường Kỳ Sơn
08	Võ sư Trần A Hồng	1956	Võ đường Liên hoa Huyền linh
09	Võ sư Hoàng Lộc		Câu lạc bộ Võ thuật Thanh Hà
10	Võ sư Trần Lê Kỳ Sơn	1973	Võ đường Kỳ Sơn
11	Võ sư Lê Trần Duy Quang	1977	Võ đường Thiếu lâm Hồng gia
12	Võ sư Ngô Nguyên Thọ	1979	Võ đường Vạn Xuân
13	Võ sư Trần Quang Huy	1988	Võ đường Liên hoa Huyền linh
14	Võ sư Nguyễn Lê Thành Tây -		Phó chủ nhiệm CLB Võ thuật Minh An.
15	Ông Nguyễn Tuấn Lưu		Chủ nhiệm đoàn lân Sức Sống Trẻ.
		
II. Về làm đầu Thiên cầu, lân, sư tử, rồng			
01	Ông Khuu Diêm	Đã chết	Trước 1990, sống tại 87 Trần Phú, chuyên làm đầu Thiên cầu
02	Ông Huỳnh Kim Nam	Đã chết	Trước 1975 sống tại khối Tu Lễ phường Cẩm Phô, chuyên làm đầu thiên cầu và làm nghề thầy pháp
03	Ông Huỳnh Kim Hải	Đã chết	Trước 2010 sống tại khối Tu Lễ phường Cẩm Phô, chuyên làm đầu thiên cầu, lân loại lớn, nhỏ
04	Ông Hoàng Tú Mỹ	1934	Đường Phan Châu Trinh, Minh An. Làm đầu Thiên cầu loại nhỏ trong thập kỷ 80, thế kỷ XX.
05	Ông Bùi Quý Phong	1955	Khối An Hội, phường Minh An, làm đầu Thiên cầu loại nhỏ, lân, sư tử từ 1980
06	Ông Nguyễn Hưng	1974	Thôn Đồng Nà, xã Cẩm Hà, hiện đang làm
07	Ông Bùi Phước Dũng	1976	Khối Hoài Phô, phường Cẩm Phô
08	Ông Thái Nhĩ Trung	1952	124 Nguyễn Thái Học, làm đầu lân từ năm 2000, nay không còn làm.,
09	Ông Bùi Tiến Dũng	1976	122 Phan Chu Trinh, làm đầu lân sư tử từ năm 2000

10	Ông Võ Minh Tâm	1979	Khối II, phường Sơn Phong, làm đầu lân từ năm 2000, nay không còn làm
11	Khuru Lợi	1954	87 Trần Phú, làm đầu Thiên cầu, lân, sư tử từ thập kỷ 80 thế kỷ XX, nay không còn làm
12	Khuru Hoàng Phi	1981	87, Trần Phú, Làm đầu Thiên cầu, lân, sư tử từ năm 2001, nay không còn làm.
III. Về trưng bày mâm cỗ trung thu			
01	Thái Thị Sâm	1918	Nhà 77 Trần Phú
02	Lê Huyền	1936	Thủ từ Chùa Ông Hội An, số 24 Trần Phú
	...		

- Số lượng người thực hành:

Ngoài số lượng nghệ nhân đã nêu trên, trong lĩnh vực biểu diễn múa Thiên cầu, lân, sư tử, rồng, mỗi đoàn múa thường có ít nhất từ 15 người (*đối với đội có 1 – 2 con lân*) đến 40 - 50 người đối với đoàn có kết hợp lân, sư tử, rồng với số lượng 1 rồng với 2 – 10 lân, sư tử. Với ít nhất 32 đoàn múa lớn trong năm 2016 của chúng tôi thống kê được thì số người tham gia múa Thiên cầu, lân, sư, rồng trong năm 2016 là 1.000 người, phân bố ở khắp các xã phường của Hội An, trong đó tập trung ở các phường nội thị Minh An, Sơn Phong, Cẩm Phô. Đó là chưa kể đến số lượng các đội múa thiếu nhi từ 8 - 15 tuổi.

- Các nguồn lực khác tham gia bảo vệ: Tết Trung thu là một lễ Tết của toàn dân nên được sự tham gia hỗ trợ các các phụ huynh, thanh thiếu niên, của các doanh nghiệp, trường học và đặc biệt là của Ban tổ chức lễ hội Tết Trung thu của Ủy ban Nhân dân thành phố.

- Số lượng bài bản: Hoạt động Tết Trung là một lễ Tết lớn có nhiều chuỗi hoạt động diễn ra với khâu tổ chức chuẩn bị, chế tác, thu mua, buôn bán, tổ chức hội thi biểu diễn, cúng tế, tổ chức hội rước đèn... Trong đó, hoạt động biểu diễn múa Thiên cầu, lân, sư, rồng là có những bài bản qui mô là:

1. Đối với múa Thiên cầu: Các màn diễn của múa Thiên cầu trong một bài múa: 1. **Màn ăn lá, Màn ăn giải** (*Thiên cầu ăn nải chuối đặt trên ghé vương, Thiên cầu ăn đồng tiền đặt trong thau nước dưới đất, Thiên cầu ăn cam, Thiên cầu “đăng thiên” phun lửa, Thiên cầu tranh tài với Hồng Hải Nhi*).

- Các bài diễn của lân, sư tử, rồng: Lân trên Mai Hoa thung, Lân chuốc tửu, Rồng Thăng thiên phun lửa, Tam lân tranh tài, Song sư hí cầu, Thiên long giáng trần, Song rồng, Thập lân đồng diễn, Lân lên cây hái lộc, lân xông đất...

- Kỹ năng/kỹ thuật/tập tục:

+ Qui trình cúng và trưng bày mâm quả:

Mua lễ vật - sơ chế, sắp đặt, trưng bày mâm quả theo chủ đề, lễ vật - cáo trời đất, cáo gia tiên 3 tuần, hóa vàng.

+ **Qui trình biểu diễn thiên cầu, lân, sư tử, rồng:** Mặc dầu cách thức, kỹ thuật biểu diễn của Thiên cầu, lân, sư, rồng có những điểm khác nhau nhưng nhìn chung có một số điểm chung trong qui trình biểu diễn là

Bài biểu diễn ở các di tích tín ngưỡng, hội thi: Phần thứ nhất Thiên cầu/hoặc lân sư rồng và Ông Địa xuất động, vái chào. Phần thứ nhì biểu diễn các tư thế, hoạt động của một vật linh là ăn, xia răng và chìm, giấc ngủ, thức dậy vươn vai liềm đuôi, nhân rận, gãi tai, đi qua lại, vờn giỡn ông Địa, liếc mắt, thể hiện các sắc thái tình cảm vui vẻ, thận trọng, hung dữ, chạy nhảy, lộn qua các chướng ngại vật, cuối cùng là đốt pháo sáng/tung bảng chào mừng, lạy tạ. Trong bài múa còn xen kẽ các các màn biểu diễn kỹ thuật rất ngoạn mục như: phun lửa tung hứng, chung cộ, trèo cây (*đăng thiên*), ăn pháo... góp phần cho buổi diễn thêm sinh động, gay cấn, thu hút người xem.

Bài biểu diễn ở nhà dân:

Phần thứ nhất, vật linh xuất động, vô nhà, lạy bàn thờ gia chủ, múa quanh nhà hoặc trước nhà (*đối với nhà không có không gian rộng*) tìm môi, xông trừ tà khí. Những năm gần đây do hoạt động biểu diễn mang nặng tính thương mại, nên có đội rút ngắn phần nghi lễ như lạy tạ bàn thờ gia chủ khi mới vào cổng, phần ăn lá để múa được nhiều nhà trong mùa Trung thu ngắn ngủi. Cuối cùng là màn Thiên cầu ăn giải và lạy tạ gia chủ. Kết hợp với bài biểu diễn là những hành động mang tính tín ngưỡng: há miệng đón trẻ em trừ phong, liềm cổng trừ tà... Ngoài ra Thiên cầu múa ở nhà dân cũng trình diễn trèo cây, chung cộ, ăn pháo v.v...

Tóm lại, qua trình tự bài biểu diễn cho thấy tư duy văn hóa tổng hợp, tôn trọng tự nhiên của con người, cụ thể là mối liên hệ biện chứng giữa: Trời - Đất - Người - Vật trong hoạt động múa Thiên cầu.

+ **Qui trình làm đầu Thiên cầu:**

* **Chế tạo sườn đầu Thiên cầu:** Chọn nguyên liệu (*Tre để uốn sườn, giấy/vải để phủ sườn, dây thép để cột liên kết sườn, sơn để sơn phết đầu...*) - làm *niền đầu* - nối các *nan lên* từ phần cong tròn của *niền đầu* uốn cong trái lên cao - tạo thành ót và bẻ cong gập xuống *ra trán* rồi cột giữ ở vành hàm miệng - bắt các *nan ngang* song song với *niền đầu* và vuông góc với các *nan lên* - bắt 4 *nan lên* ở hai bên mang cong lên và vuông góc với các *nan ngang* tại *trán* - làm sườn mắt gắn đầu sườn đầu ở điểm giao nhau của các *nan lên, nan ngang* ở phần *trán*, gắn đuôi mắt vào thái dương - làm rời các bộ phận mũi, tai, u, sừng rồi gắn vào tại những vị trí qui định. Sừng Thiên cầu là bộ phận không có thực ở con chó, được hư cấu để tạo nên một hình ảnh mạnh mẽ, hợp với chức năng trừ tà của Thiên cầu. Sừng có đế là một thanh tre cột tròn, thân sừng có nhiều vòng tre cột song song, cách đều, nhỏ dần từ đế lên đến đỉnh. Liên kết với các *nan* tre nằm ngang là các *nan* tre đứng, cột cách đều theo đế sừng và vuông góc với các vòng tre tròn của thân sừng rồi uốn

cong và tụm lại ở đỉnh. Sừng cao khoảng 40cm, có hình trụ tròn hoặc hình trụ sáu cạnh cong nhọn dần từ đế lên đến đỉnh. Sừng được làm rời, sau đó gắn vô chính giữa đỉnh đầu. Hiện nay sừng Thiên cầu có nhiều biến thể như làm cách điệu thành nhiều tầng, sừng có vảy rồng ở phần sống.

Hai bên ót là hai cục u hình nón (*đây cũng là bộ phận hư cấu*) được tạo từ những vòng tre quấn tròn theo hình xoắn ốc có cột những đường tre đứng vuông góc kèm giữ. U cũng được làm rời, gắn đối xứng vào hai bên của ót, sát dưới niền đầu. Những cục u này trang trí hoa văn xoắn ốc, tương tự như những đường xoáy tròn. Hai tai làm rời, có hai nan uốn cong cột lại thành hình lá đề, cột nhiều nan song song theo hai thanh tre ngoài rìa và cao dần ở giữa tai, làm sống cong cho tai phồng, đồng thời cột các *nan ngang* giữ các *nan dọc* cho vững. Tai dài 25cm, rộng 20cm, sâu 10cm. Làm xong gắn vào hai bên của ót Thiên cầu, cách sừng khoảng 5cm.

Nhìn chung sừng đầu có dáng hàm ếch; ót trái; trán tròn và cao; mắt nhỏ xếch; mũi tròn ba ngón cao; u hình chóp nón; sừng cong, nhọn. Theo những người làm đầu Thiên cầu chuyên nghiệp, ót Thiên cầu trái có tác dụng khi pháo rơi trúng sẽ trượt nhanh xuống đất, tránh cháy.

Về cách dán, người ta cắt giấy thành từng mảnh nhỏ tương ứng với các bộ phận cần dán. Sau đó, bôi hồ bột cho đều, mịn trên mảnh giấy, vải đắp lên sừng vuốt nhẹ. Dán các góc liên kết sừng trước, dán các lỗ hồng của sừng sau. Dán hết lớp thứ nhất để khô rồi dán lớp thứ hai, ba. Khi dán không được đè mạnh tay để sừng không bị biến dạng, lớp dán không bị móp dẹp hay cong phồng.

* **Trang trí đầu Thiên cầu:** Trang trí đầu Thiên cầu là công đoạn hoàn thiện hình ảnh Thiên cầu. Đầu Thiên cầu chủ yếu có 5 màu cơ bản tượng trưng cho Ngũ hành: trắng, đen, xanh, đỏ, vàng, các màu này được bố trí hợp lý ở từng bộ phận. Dùng cọ sơn 1 hoặc 2 lớp lót một màu, sau đó sơn trang trí từng bộ phận với màu sắc tương ứng. Có thể sơn màu cơ bản hoặc phối màu để sơn kết hợp phun kim tuyến. Gắn lông/len vào mi mắt, mũi, môi, vành tai, sừng. Gắn bóng đèn vào con ngươi của mắt...

* **Làm đuôi:** Đuôi làm bằng vải, có hai màu chủ yếu là đỏ và vàng, được trang trí vẩy, kỳ, túm đuôi để tạo dáng thân mình của một linh vật. Đuôi được kết dính sát niền đầu, phần gần đầu có cắt các mảnh vải hình bán nguyệt màu sắc tự

chọn, dán chồng lên nhau làm bờm, đoạn này dài khoảng 50cm. Giữa đuôi may một đường nhỏ chạy dọc theo chiều dài của đuôi tượng trưng cho xương sống. Cuối đuôi để ngang hoặc cắt bầu, cột nhiều nhánh lá làm lông đuôi. Dọc hai biên đuôi may viền hoa văn vảy cá giả làm vảy đuôi, nhìn chung đuôi Thiên cẩu rất giống đuôi rồng.

* **Chế tạo mặt nạ Ông Địa:** Để hóa trang thành Ông Địa múa cùng Thiên cẩu, ngoài trang phục của nhân vật này, còn phải có mặt nạ Ông Địa. Công cụ quan trọng để làm mặt nạ Ông Địa là cốt mặt. Cốt mặt là một khuôn mặt Ông Địa đắp nổi bằng đất sét phơi khô. Khi đã có cốt, muốn tạo thành mặt nạ, người thợ bôi hồ, thoa đều trên các mảnh giấy nhỏ rồi đắp vào cốt đất sét, chuốt mạnh cho giấy dính đều. Dán lần lượt, phủ khắp hết mặt nạ. Dán hết một lớp, đem phơi nắng cho khô và dán tiếp lớp thứ hai, thứ ba. Khi đã dán, phơi khô xong, tháo mặt ra khỏi cốt, chuẩn bị trang trí.

Ông Địa là Thần Đất nên thuộc phương vị trung tâm. Theo thuyết ngũ hành về màu sắc phương vị trung tâm ứng với màu vàng nên màu nền mặt nạ Ông Địa thường được sơn vàng. Đầu và lông mi sơn màu đen; tai đỏ; miệng cười tươi để lộ hai môi hồng, hàm răng trắng tinh. Hai mắt khoét trông để người múa có thể nhìn thấy. Má màu hồng, cằm vẽ chòm râu đen. Mặt nạ Ông Địa để nằm cao khoảng 20cm, rộng khoảng 25cm, dài 30cm. Tuy nhiên hình tượng Ông Địa có rất nhiều biến thể tùy theo chủ ý của người chế tạo, nên hình dáng, kích thước, trang trí của mặt nạ cũng có nhiều dạng khác nhau. Qua bàn tay trang trí tài hoa của những người thợ dân gian, mặt nạ Ông Địa được trang trí màu sắc hài hòa, nổi bật và trông rất vui tươi, ngộ nghĩnh.

Trong hoạt động múa Thiên cẩu, Ông Địa một tay cầm quạt mo và một tay cầm cờ đi trước đoàn Thiên cẩu dẫn đường cho Thiên cẩu đi trừ tà, chúc phúc quanh phố. Lúc đầu quạt Ông Địa làm bằng mo cau cắt hình lá đề, lá chuối, sau này người ta cũng dùng quạt hình lá đề, lá chuối nhưng dán bằng giấy, có gắn cán tre để cầm. Trên mặt quạt sơn đỏ không trang trí, nhưng cũng có đội trang trí hình lưỡng nghi ở hai mặt quạt. Cờ Ông Địa làm từ một mảnh vải màu đỏ, cắt theo hình đuôi nheo, may đường ống nhỏ đút vào sâu 1/3 cán tre dài, cán tre được sơn đỏ. Bộ đồ Ông Địa là áo, quần dài đen được đặt may hoặc mượn của các người lớn tuổi trong nhà. Ông Địa thường thắt một sợi dây lưng đỏ quanh bụng. Người ta thường độn

một số vật dụng mềm, thường là vải vào trong áo để làm một chiếc bụng to phệ rất đặc trưng. Thời gian trước đây, Ông Địa đi chân không hoặc chân mang giày mềm.

Ngoài chế tác đầu, đuôi, mặt nạ ông địa còn có làm trống, bảng hiệu tên đội múa, cờ....

- Số lượng nghệ nhân hiện còn khả năng truyền dạy:

STT	Họ và tên	Năm sinh	Nơi làm việc/võ đường, đoàn Lân/sư/rồng
I. Về múa Lân, Thiên cầu			
01	Phạm Văn Thành	1958	Khối Xuân Thuận, phường Cẩm Phô
02	Võ sư Trần Xuân Mẫn	1949	Võ đường Kỳ Sơn
03	Võ sư Trần A Hồng	1956	Võ đường Liên hoa Huyền linh
04	Võ sư Hoàng Lộc		Câu lạc bộ Võ thuật Thanh Hà
05	Võ sư Trần Lê Kỳ Sơn	1973	Võ đường Kỳ Sơn
06	Võ sư Lê Trần Duy Quang	1977	Võ đường Thiếu lâm Hồng gia
07	Võ sư Ngô Nguyên Thọ	1979	Võ đường Vạn Xuân
08	Võ sư Trần Quang Huy	1988	Võ đường Liên hoa Huyền linh
09	Võ sư Nguyễn Lê Thành Tây -		Phó chủ nhiệm CLB Võ thuật Minh An.
10	Ông Nguyễn Tuấn Lưu –		Chủ nhiệm đoàn lân Sức Sống Trẻ.
		
II. Về làm đầu Thiên cầu, lân, sư tử, rồng			
01	Ông Bùi Quý Phong	1955	Khối An Hội, phường Minh An, làm đầu Thiên cầu loại nhỏ, lân, sư tử từ 1980
02	Ông Nguyễn Hưng	1974	Thôn Đồng Nà, xã Cẩm Hà, hiện đang làm
03	Ông Bùi Phước Dũng	1976	Khối Hoài Phô, phường Cẩm Phô
04	Ông Thái Nhĩ Trung	1952	124 Nguyễn Thái Học, làm đầu lân từ năm 2000, nay không còn làm.,
05	Ông Bùi Tiến Dũng	1976	122 Phan Chu Trinh, làm đầu lân sư tử từ năm 2000
06	Ông Võ Minh Tâm	1979	Khối II, phường Sơn Phong, làm đầu lân từ năm 2000, nay không còn làm
07	Khuru Lợi	1954	87 Trần Phú, làm đầu Thiên cầu, lân, sư tử từ thập kỷ 80 thế kỷ XX, nay không còn làm
08	Khuru Hoàng Phi	1981	87, Trần Phú, Làm đầu Thiên cầu, lân, sư tử từ năm 2001, nay không còn làm.
09	Nguyễn Đình Hiếu	1979	Khối Hoài Phô, phường Cẩm Phô
III. Về trung bày mâm cỗ trung thu			
01	Thái Thị Sâm	1918	Nhà 77 Trần Phú
02	Lê Huyền	1936	Thủ từ Chùa Ông Hội An, số 24 Trần Phú
	...		

- **Số lượng học viên hiện nay:** Hiện nay, ở các võ đường võ cổ truyền của Hội An đều thường xuyên đào tạo đội ngũ kế cận múa thiên cầu, lân, sư tử, rồng

với hàng trăm em thiếu nhi, thiếu niên độ tuổi từ 8 tuổi đến 18 tuổi. Đây là chưa kể các thiếu nhi, thiếu niên ở các trường học, xóm làng tự học qua bạn bè, người thân. Hoạt động làm đầu thiên cầu, lân, sư tử đang có sự truyền nghề theo hình thức cha truyền con nối và vừa làm vừa học tại cơ sở ông Nguyễn Hưng, xã Cẩm Hà.

- **Phương thức truyền dạy:** Phương thức truyền dạy chủ yếu trong hoạt động chế tác, biểu diễn múa lân, sư tử, thiên cầu, rồng là cầm tay chỉ việc. Xem các clip, băng đĩa về nghệ thuật múa thiên cầu, lân, sư tử, rồng để nắm bài bản, chi tiết các thế bộ rồi tập theo, tập các thế bộ trước, tập múa đầu với các thế, biểu diễn thử nghiệm với sự hướng dẫn của những người đi trước. Công việc hướng dẫn, tập luyện mang tính thể cao.

d) Nguy cơ hoặc nguyên nhân mai một của di sản văn hóa phi vật thể:

- Lễ hội Tết Trung là một hoạt động gắn liền với tín ngưỡng dân gian và hoạt động có sự hỗ trợ của Ủy ban Nhân dân thành phố cùng các ban ngành liên quan nên được bảo tồn và phát huy tốt.

- Chỉ có một số ít giá trị văn hóa của lễ hội dân gian này có khả năng bị mai một như:

- Hoạt động múa Thiên cầu mặc dầu đã được các cơ quan chức năng quan tâm phục hồi, đưa vào hội thi múa Thiên cầu, lân, sư tử vào Tết Trung thu hàng năm nhưng chưa trở nên thu hút và bị sự cạnh tranh mạnh mẽ của hoạt động múa lân, sư tử, rồng nên khả năng mai một là có nguy cơ.

- Hoạt động trưng bày mâm cỗ Trung thu theo các điển tích liên quan đến Trung thu nhưng những người am hiểu về kỹ thuật, đề tài trưng bày mâm cỗ Trung thu ngày càng cao tuổi hoặc đã qua đời nhiều. Nên nguy cơ mai một trong lĩnh vực này là có khả năng.

7. Giá trị của di sản văn hóa phi vật thể với đời sống cộng đồng:

- Di sản văn hóa phi vật thể Tết Trung thu có nhiều giá trị trong đời sống văn hóa Hội An, trong đó tập trung và nổi bật là những giá trị sau:

- Tết Trung thu là một lễ tiết lớn thứ 2 trong năm sau Tết nguyên đán, lễ hội Trung thu ở Hội An có từ lâu đời, gắn bó với nhu cầu tín ngưỡng trừ tà, cầu may trong buôn bán, thương ngoạn trông trăng trong đời sống sinh hoạt hàng ngày. Hoạt động bao gồm cả phần lễ cả phần hội, có sự đan xen kế thừa giữa tính truyền thống và hiện đại trong cả phần lễ lẫn phần hội.

+ Đây không chỉ là di sản văn hóa thu hút sự quan tâm, thực hành của người lớn mà còn là một lễ hội lớn của trẻ em. Đây là cũng là dịp người lớn thể hiện một hành động nhân văn: quan tâm, chăm sóc trẻ em. Lễ Tết Trung thu có diện lan tỏa khắp địa bàn thành phố Hội An, từ đô thị đến nông thôn, từ đất liền đến hải đảo (*Cù Lao Chàm*). Đặc biệt, có điểm nhấn tập trung tại Khu phố cổ với nhiều hoạt động tín ngưỡng gắn liền với hoạt động thương cảng và nghề buôn truyền thống của Hội An.

+ Gắn liền với lễ tết Trung thu là những hoạt động hỗ trợ như: làm, biểu diễn vật linh, buôn bán các đạo cụ, đồ chơi, công tác tổ chức Tết cho Thiếu nhi, hoạt động cúng tế trong ngày Tết... Đi kèm với đó là khối lượng đồ sộ về tri thức dân

gian chứa đựng những giá trị văn hóa tâm linh, văn hóa nhân văn, văn hóa mỹ thuật, văn hóa buôn bán đồng thời thể hiện sự sáng tạo, tính nghệ thuật của người dân Hội An.

+ Tết Trung thu không chỉ có giá trị văn hóa, tín ngưỡng mà còn có vai trò lớn đối với kinh tế - xã hội ở Hội An thông qua hoạt động chăm lo quà tết cho thiếu nhi, buôn bán các vật đạo cụ múa vật linh, đồ chơi trẻ em, dịch vụ biểu diễn vật linh phục vụ các tiệm buôn, cho du khách tại các nhà hàng, khách sạn. Đây cũng là một dịp quảng bá giá trị văn hóa Hội An đến với đông đảo du khách.

+ Hiện nay, hoạt động Tết Trung thu đang trở thành một sự kiện văn hóa lớn trong năm, có tính tập trung, nổi trội hơn so với nhiều đô thị lớn ở Việt Nam. Do vậy, nhiều giá trị văn hóa truyền thống của lễ tết Trung thu đang được bảo tồn, phát huy tốt và có tính trường tồn.

8. Các biện pháp bảo vệ hiện có và đề xuất của chủ thể để bảo vệ và phát huy di sản ăn hóa phi vật thể:

a) Các biện pháp bảo vệ:

- Luật số 32/2009/QH12, *Luật sửa đổi, bổ sung một số điều của luật di sản văn hóa* của Quốc hội khóa XII, kỳ họp thứ 5, ngày 18 tháng 6 năm 2009.

- Thông tư 04/2010/TT-BVHTTDL, ngày 30/6/2010 của Bộ Văn hóa Thể thao Du lịch, Quy định việc kiểm kê di sản văn hóa phi vật thể và lập hồ sơ khoa học di sản văn hóa phi vật thể để đưa vào danh mục di sản văn hóa phi vật thể quốc gia.

- Quyết định số 506/VH-QĐ ngày 19/3/1985 của Bộ Văn hóa công nhận Khu phố cổ Hội An là di tích lịch sử văn hóa quốc gia, cấp bằng ngày 17/2/1990.

- Quốc định số 1271/QĐ-TTg, ngày 12/8/2009 của Thủ tướng Chính phủ về việc xếp hạng di tích quốc gia đặc biệt Khu phố cổ Hội An.

b) Đề xuất của chủ thể bảo vệ và phát huy di sản văn hóa phi vật thể:

- Đề nghị các cấp chính quyền tiếp tục quan tâm hỗ trợ các hoạt động tổ chức vui Trung cho các cháu thiếu nhi tại các địa phương. Hỗ trợ phục hồi, tuyên truyền, tạo điều kiện hơn nữa để phục hồi hoạt động múa thiên cầu - một loại hình vật linh quan trọng trong lễ tết Trung thu. Nhằm bảo tồn một di sản văn hóa đặc trưng của địa phương.

- Đề nghị Ủy ban Nhân dân thành phố Hội An, Sở Văn hóa Thể thao Du lịch Quảng Nam xem xét cho phép lập hồ sơ đề nghị công nhận di sản văn hóa phi vật thể tiêu biểu của Tỉnh và đề xuất công nhận ở cấp quốc gia.

8. Những thông tin khác có liên quan:

9. Thông tin về người lập phiếu kiểm kê:

Họ và tên: Trương Hoàng Vinh

Chức vụ: Trưởng Phòng Quản lý Di tích. Đơn vị công tác: Trung tâm Quản lý Bảo tồn Di tích Hội An.

Trình độ chuyên môn: Cử nhân Sử học.

Địa chỉ liên lạc: 10B – Trần Hưng Đạo – thành phố Hội An.

Email: hoangvinh2008ha@gmail.com.

XÁC NHẬN

Hội An, ngày 8 tháng 12 năm 2016

Người lập phiếu

(Đã ký)

Trương Hoàng Vinh

*** Tài liệu tham khảo và một số tài liệu liên:**

1. Trần Văn An, Trương Hoàng Vinh (2011), *Múa Thiên cầu ở Hội An*, Nhà xuất bản Đà Nẵng.